quia si præter hæc aliquid egerint, cadent [1] omnino iis quæ vocantur stationibus [2]: & qui [3] ab eis dirigitur ad injungendum [4] documentum, & intereſt, ipſe dominus ſuper ſtationis auctoritate erit [5], & mutabitur cauſa: & ille quidem de cætero hoc obtinebit officium in ſtatione, quale qui in ea primatum tenebat: ille vero cadet ea: aut unus erit miniſtrantium illi: quoniam ille quidem dedignatus eſt hoc agere, quod erat conceſſum ei: ille vero ſecundum illius voluntatem hoc egerit, properera nos hanc intulimus eis pœnam, ut optimi fiant circa documenta, & juſti, & cautiores, & non propter ſuam requiem & delicias corrumpant alienas vitas.

§. 2. Si vero indignus ſit forte poteſtatem in ſtationibus ſuſcipere, is [6] cui documentum extra ea quæ a nobis diſpoſita ſunt per præſentem legem, injungitur, tabellio quidem cadat omnibus modis hac cauſa: alter [7] vero pro eo conſtituatur: nihil omnino damnificando ex hoc ſtationis [8] domino quicunque fuerit extraneorum, & non ipſe tabellio, neque cadente lucris exinde venientibus: ſed illo ſolo qui talia perpetravit, & dedignatus eſt ſuum complere opus, primatu cadente: omnibus quidem aliis ſuper ſtationis jure integris dominis ejus ab ipſis tabellionibus qui talia peccaverunt, ſervandis.

§. 3. Et non fingant tabelliones occaſiones, per ægritudinem forte diſcedentes, aut occupationes hujusmodi: licebit enim eis, ſi quid tale fuerit, evocare [9] eos qui contrahunt, & per ſe cauſam complere: proinde hæc quæ contingunt raro [10], non impedimentum facient univerſis, eo quod nihil inter homines ſic eſt indubitatum [11], ut non poſſit (licet aliquid ſit valde juſtiſſimum) tamen ſuſcipere quandam ſolicitam dubitationem, ſed nec quæſtus eorum minores fieri per hoc, propter contrahentium frequentiam occaſionem habentes: cum melius ſit pauca [12] agere caute, quam multis intereſſe periculoſe. §. 4. Ut tamen non vehementer eis dura lex eſſe videatur, nos conjicientes [13] humanam naturam, mediocres [14] etiam eis leges noſtras ponimus, propter tales enim eorum forte dubitationes damus eis licentiam ſingulis unum [15] ad hoc conſtituere (geſtis [16] apud clariſſimum [17] magiſtrum cenſus [18] feliciſſimæ civitatis [19] ſolemniter celebratis) & licentiam [20] ei dare, ut delegentur ei ab iis qui veniunt ad ejus ſtationem & documenta, & dimiſſis [21] eis intereſſe: & nulli omnino alteri in ſtatione exiſtenti, licentiam eſſe, ut aut delegetur ei initium, aut cum dimittuntur, interſit: niſi tabellioni qui auctoritatem habet, aut qui [22] ab eo ad hoc ſtatutus eſt. Si vero præter hoc fiat, & alter delegetur: tunc ſubjacet pœnæ tabellio, qui auctoritatem habet a nobis dudum definitam: ipſis tamen documentis propter utilitatem contrahentium non infirmandis. Novimus enim quia legis metu de cætero & ipſi cuſtodient quæ a nobis decreta ſunt, & documenta ſub cautela facient.

CAP. II.

Ut tabelliones in protocollo deſcribant, idque cum die & conſule.

ILlud quoque præſenti adjicimus legi, ut tabelliones non in alia charta pura [23] ſcribant documenta, niſi in illa quæ in initio (quod vocatur protocollum [24]) per tempora glorioſiſſimi comitis ſacrarum noſtrarum largitionum habeat appellationem [25], & tempus quo charta facta eſt, & quæcunque in talibus ſcribuntur: & ut protocollum non [26] incidant, ſed inſertum relinquant: novimus enim multas falſitates ex talibus chartis oſtenſas & prius, & nunc: ideoque licet aliqua ſit charta (nam & hoc ſancimus) habens protocollum non ita conſcriptum, ſed aliam quandam ſcripturam gerens, neque illam ſuſcipiant, tanquam adulteram, & ad talia non opportunam, ſed in ſola tali charta, qualem dudum diximus, documenta ſcribant. Hæc itaque quæ de qualitate talium chartarum a nobis decreta ſunt, & de incilione eorum quæ vocantur protocolla, valere in hac feliciſſima ſolum [27] civitate volumus, ubi plurima quidem contrahentium multitudo, multa quoque chartarum abundantia eſt, & licet legali modo intereſſe negotiis, & non dare occaſionem quibusdam falſitatem committere, cui ſe obnoxios exiſtere demonſtrabunt, qui præter hæc aliquid agere præſumſerint.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt nobis, & per hanc ſanctam declarata ſunt legem, tua celſitudo operi effectuique tradere feſtinet. Dat. 19. [28] Kal. Septembr. *Conſtantinop.* poſt BELIS. V. C. CONS. anno 2. [29].

1 Pœna tabellionis in hanc legem committentis. 2 Id eſt munere. Hic enim ſtatio pro munere accipi videtur, quod majus eſt, quam officium. 3 Is eſt, qui vocatur a Juliano *cap.* 174. diſcipulus tabellionis. 4 Εφ' ᾧ τι ἐπίλοιπον τὸ συμπλήρωμα, ad perficiendum inſtrumentum. 5 Pœna tabellionis, qui per diſcipulum aut exceptorem ſive notarium, non per ſe inſtrumenta formet, ſtationis amiſſio, cætera hic vide. 6 Tabellio. 7 Diſcipulus nimirum tabellionis. 8 Interdum alius eſt ſtationis dominus, alius tabellio. 9 Tabellio, illicet agrotus ſit, per ſubſtitutum inſtrumentum formare non poteſt: ſed ad ſe contrahentes evocare debet, & ab eis cauſam integram audire. Poſſis etiam colligere, non ideo inſtrumentum reprobari, quod confectum fuerit a tabellione ægroto. 10 Vid. *l.* 3. 4. 5. 6. *ff. de legib.* 11 Nihil ita certum eſt, ut non poſſit controverti, idque eo quodammodo dubitari. 12 Utilius eſt pauca tuto agere, quam multa cum periculo. 13 Id eſt, oculis conjectis intuentes humanam naturam.

14 Id eſt æquabiles, συμμέτρους. 15 Licet tabellioni adjutorem & ſubſtitutum habere, & per eum contractus formare abſolvereque partibus: in ſtatione tamen. 16 Tabellio, ſubſtitutum quidem habere poteſt, ſed unum tantum eumque probatum in urbe a magiſtro cenſus: ut hinc conſtet, liberum ſubſtituti probandi facultatem tabellionibus fuiſſe, liberam inquam, hoc eſt ſine confirmatione magiſtri cenſus: ut in provinciis, apud defenſores civitatis. 17 Tabelliones igitur fuere in diſpoſitione & cura magiſtri cenſus in ipſis urbibus regiis; ut in provinciis ſub cura defenſoris civitatis. 18 Poſterior ætas hunc magiſtratum γενικὸν appellavit, auctore Leone 44. & Suida: ut & locum ipſum, in quo acta & inſinuationes habeant, quod & Cedreno in Theophoo πραξιδίου. vid. Cujac. *hic.* 19 In provinciis vero apud defenſorem civitatum. 20 Senſus eſt: Subſtitutum tabellionis, mandato contrahentium inſtrumentum poſſe complere in ſua ſtatione, poſſe etiam ejusdem inſtrumenti complementa intereſſe. 21 Ἀπολελυμένοις παραγγέλσας: id eſt, qui abſolvendis intereſſent. 22 De eo jam dictum eſt. 23 Solent tabelliones contractus primo referre in ſchedam, deinde in mundum redigere: in mundum, id eſt in chartam purani, χάρτην καθαρὸν. Hieronymus *adverſus Ruffinum.* Schedulis nondum ad purum digeſtis. 24 Protocollum quid eſſet, dixi in epigraphe hujus tituli. 25 Protocollis continetur nomen Comitis largitionum, & tempus quo charta facta eſt. Jul. *hic, num.* 175. 26 Cur id jubeatur, dixi in epigraphe *ſupr. cod.* 27 Non ideo eſt in primo capite hujus Novellæ. 28 Id eſt, anno 537. 29 Id eſt, anno 537.

30 De Judæis & Samaritanis & hæreticis curialibus Julian. *conſt.* 41. De decurionibus hæreticis qui adverſus orthodoxos teſtimonium exhibere poſſunt. *Index Regnæ apud Cujac.* 31 Βιλλατικῶς τύχοι. Scrimg. 32 Hæretici odio habendi. 33 *l.* 1. *C. de hæreticis. l.* 12. *l.* 49. *C. de decur.* facit *lex* 5. *l.* 10. *C. de Judæis.* 34 *d. l.* 49. *l.* 3. *in fin. ff. de dec.* 35 Τυπτέσθαι, id eſt, ne ictus fuſtium eis inferatur. *Hal.* tormentis ſubjiciantur. Jul. *hic.* Cruciatus & tormenta appellat. 36 *Cod. de decur.* corporales injurias, *l.* 55. *l.* 58. *C. de decur.* additur a Scrimgero & Haloandro περὶ τὰ τῶν ἀκριβούστων, id eſt, ne ſiſtatur judicio injuriose. 36 *l.* 25. *C. de dec.* 37 Et in hæreticis coguntur onera civitatum ſuſtinere, eſt privilegia non ſentiant, orthodoxis eodem munere fungentibus attributa. 38 Hinc colligunt nonnulli, Hæreticos infames eſſe, tamen non omnes intellabiles, at *l. eod.* Infamis quidem eorum religio, non ideo tamen eorum teſtimonium paſſim reſpuitur. *l. eod.* 39 Id eſt, dignum tibi viſum fuiſſe, quod a nobis quereres. 40 De teſtimoniis hæreticorum. Jul. *cap.* 177. 41 *l.* 21. *C. de hæret.* 42 *d. l.* 21. 43 Adore & reo hæreticis litigantibus, hæreticus teſtis eſſe poteſt, ut *hic.* Orthodoxo, & hæretico litigante, hæreticus in hæreticum teſtis eſſe poteſt, at non in orthodoxum: pro eodem poteſt. *l. 20. ff. ſoro cuique.* Inter ſolos orthodoxos nullo modo teſtari poteſt, *infr. ibi, orthodoxus quoque.* niſi orthodoxus refugiat munus curiæ. Poteſt enim eo ſpeciali caſu hæreticus audiri, deponens orthodoxum curialem, aut patre curiali genitum. Jul. *hic. n.* 177. 44 Κατ' ἀξιώσεις, id eſt, adverſus orthodoxos. 45 Teſtis, pro privatis orthodoxis qui eſſe poteſt, multo magis pro univerſitate orthodoxorum teſtimonium ferre poterit. 46 Id eſt, anno 536.

TIT. XXIV.

UT [30] NON LIBERENTUR CURIALI [31] FORTUNA JUDÆI, NEC SAMARITANI, AUT HÆRETICI, OCCASIONE EORUM RELIGIONIS, SED CURIALIBUS QUIDEM FUNCTIONIBUS SUBJACEANT, PRIVILEGIIS VERO CURIALIUM NON FRUANTUR: POSSE VERO EOS CONTRA ORTHODOXOS QUOD SUBJACEANT CURIALI FORTUNÆ, TESTIMONIUM PERHIBERE, UT QUI ET PRO ORTHODOXA POLITIA RECTE TESTIMONIUM PERHIBEANT.

NOVELLA CONSTIT. XLV.

Idem Imp. Joannı P. P. iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

VErbum quoddam nobis tua retulit eminentia, quosdam inter curiales eſſe Judæos forte, aut Samaritas, aut Montaniſtas, aut aliter reſpuendos homines, quibus nondum hactenus recta & immaculata fides illuxit: ſed & in tenebris ſedent animis vera non ſentientes ſacramenta: & quoniam hæreticos [32] odio habemus, putant per illam occaſionem liberi curialium eſſe functionum, & quæ competunt his, declinare. Nos igitur mirati ſumus, ſi ſapientia & acumen tuum tales eorum pertulit rationes, & non repente talia dicentes dilaceraſti. Si enim homines quidam ſunt, qui quidem, putant propter noviſſimam abſurditatem illa promereri ſe præmia, quæ ſolis maximis dignitatibus reſervavimus, quis non eorum habeat exoſam inverecundiam & ſtultitiam? Quapropter curiam exerceant [33] hujusmodi homines, & nimis ingemiſcentes, & curialibus functionibus, ſicut etiam officialibus, ut dudum ſancitum eſt: & nulla [34] religio ab ejusmodi eos excipiat fortuna, (horum enim nihil neque antiquorum qualibet legum, neque Novellarum dictum eſt) indigni tamen curiali ſint honore, & quoniam leges plurima curialibus præbent privilegia, & ut non cædantur [35], neque ad [36] aliam ducantur provinciam, & alia plurima, horum nullo [37] fruantur: ſed ſi quid ſcriptum eſt de curialibus, quod non confert privilegium, hoc etiam in his valeat, & compleant corporalia & pecuniaria munera, & nulla ab his eripiat eos lex: honore vero fruantur nullo, ſed ſint in turpitudine [38] fortunæ, in qua & animam volunt eſſe. Sic igitur eis de hoc diſpoſitum ſit.

CAP. I.

ILlud quoque nunciaſti dignum [39] quæſtione tua natum. Quia enim hæreticos [40] teſtimonium [41] perhibere prohibuimus, quando orthodoxi inter alterutros litigant, dantes eis per noſtram conſtitutionem [42], ſiquidem inter alterutros miſceantur illi & litigent, & uterque [43] hæreticus ſit, actor & reus, poſſe teſtimonium perhibere, dignis adinvicem exiſtentibus, & litigantibus, & teſtimonium perhibentibus: ſi vero rurſus hæreticus ſit & orthodoxus, contra hæreticos quidem etiam valde dari teſtimonium orthodoxo, adverſus orthodoxum autem nequaquam: orthodoxis quoque exiſtentibus litigatoribus nullum eſſe penitus acceſſum illis ad teſtimonium perhibendum. Docuiſti igitur nos quod quidam orthodoxi conſtituti refugiunt curialis eſſe fortunæ, & neceſſitatem ſubire perhibendi teſtimonii eos qui illi genere juncti ſunt, vel qui alias aliquo modo eorum ſciunt fortunam. Et quoniam lex eorum ſuſpendit ſuper [44] orthodoxis teſtimonia, propterea judices piguiſſe hoc admittere, cumque in vanum metuant invicem, qui hujusmodi dubitant recipere teſtimonium, primum quidem pro [45] orthodoxis ſiunt, (hoc autem leges agere hæreticos non prohibent) deinde ſi exiſtentes curiales poſtea contra fortunam reluctantes trahit quiſpiam ad curiam, & hæreticos ad teſtimonium vocat, quomodo non hoc pro noſtra agit republica? ut ſit quidem respublica ſtigans orthodoxa, & maxime ex quo nos Deus dedit imperare: qui autem ſuper hoc teſtantur, pro orthodoxis perhibeant teſtimonium. Converſatio enim noſtra recta eſt, & plena orthodoxa fide, omni alia hæreſi merito conſtituta ſub odio.

EPILOGUS.

† Et hoc igitur tua eminentia cuſtodiat, noſtram cognoſcens mentem, & quod reipublicæ expedit commemorans; & ſciens per omnia, quia illa nobis agere & fancire lege ſtudii eſt, quæcunque noſtræ profunt reipublicæ. Dat. 15. Kal. Septemb. *Conſtantinop.* poſt Conſulatum BELIS. V. C. [46].

COLLATIO QUINTA.

TIT. I.

DE ECCLESIASTICARUM RERUM IMMOBILIUM [1] ALIENATIONE ET [2] SOLUTIONE [3].

NOVELLA CONSTIT. XLVI.

Imp. Juſtin. Auguſt. Joanni glorioſiſſ. ſacrorum per Orientem prætoriorum præfecto, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

ET circa leges ſtudium, & alia omnia a nobis ideo quotidie cum labore aguntur, ut utilitatem noſtris ſubjectis inveniamus: quod effuſum quidem immenſumque eſt, removentes, quod autem & optimum & meritum, ſubrogantes. Sæpe quoque ex ſtudio propter priorem immenſitatem etiam ultra menſuram legem conſtrinximus: ut quod primitus effluebat retinentes, ita æqualitatem de cætero introduceremus. Nuper [4] igitur ſcripſimus legem de ſanctiſſimis eccleſiis omnibus, & monaſteriis, & reliquis venerabilibus domibus, nullam [5] eſſe eis rerum immobilium alienationis licentiam permittentem. Videbamus [6] enim cauſam effuſam, & paulatim ad alios eccleſiaſticas migrantes poſſeſſiones, neque pretiis ſolutis dignis, neque opere inevitabili imminente alienatis: ſed etiam contra poſitas jam leges, decies millies circumventiones factas. Quocirca primam perimentes viam, omnibus ſimiliter inacceſſibilem contra earum facimus circumventiones. Sed hinc pleræque quidem ſanctiſſimarum eccleſiarum aliarumque venerabilium domuum utilitatem haburunt poſſeſſiones, nullo has minuere præſumente. Occurrit tamen etiam aliquid difficile [7], debita enim aut longo tempore conſtituta, aut etiam poſtea ex quadam neceſſitate, & maxime per fiſcales occaſiones eis accidentia, ad alienationis neceſſitatem ſacras perduxerunt domos. Mobili enim non extante ſubſtantia ſufficienti, periclitabantur in noviſſimam venire neceſſitatem harum præſules, neque vendere potentes, neque unde debita ſolverent habentes. Sed pro talibus quidem debitis poſſe pro [8] ſolutione creditoribus dari poſſeſſiones eccleſiaſticas: tamen cum competenti ſubtilitate & obſervatione facienda ſolutione, jam hæc perfimilimus: ſicut neque palam hoc noſtra prius permiſimus lege. Si vero non privatus aliquis eſt creditor, ſed imminet fiſcus, & exigit debita, eſt autem inopia pecuniarum, accipere vero immobilem poſſeſſionem impoſſibile eſt: fiſcum hic relaxare aliquid ſubtilitati legis competere judicavimus. Et ſi qua neceſſitas hujusmodi fiat, etiam alienationem ſinere perſpeximus.

CAP. I.

SAncimus igitur, ſi ſanctarum aliqua eccleſiarum aut reliquarum colendarum domuum fiſcales debeat functiones, & unde faciat harum redditionem, non habeat: convenire omnes in unum & qui ex clero ſunt, & Deo amabilem epiſcopum ejus civitatis [9], inſuper & metropoleos, & ſacris [10] propoſitis eloquiis cauſam examinari: & ſi non apparuerit ullus [11] quæſtus citra alienationem immobilis rei valens ſolvere fiſcale debitum, tunc licentiam eis eſſe ſententia tali procedente, & decreto [12] celebrato apud provinciæ judicem, etiam poſſeſſiones immobiles contingere, & eas alienare ad ſolutionem debiti: ementibus [13] quidem, in fiſcum ſolventibus, & defuſcepta [14] inde percipientibus & ſubeuntibus [15] fiſcale debitum, & cautelam inde habentibus, & nihil metuentibus primitus poſitam legem: conſtitutis etiam fiſcalibus defuſceptis infinuatis [16] (inter monumenta geſtorum, deponentibus iis qui fecerunt ea, ut & apud ſanctiſſimas eccleſias ſalventur data defuſcepta, eo quod fiſcalia ſoluta ſint tributa, & omnia ſecundum noſtrum legem geſta ſint: non potentibus aliquibus fingere fiſcale debitum, & ita ad alienationes immobilium rerum accedere. Ideo enim & decreti factionem permiſimus [17], ut & fiſcale debitum teſtimonio pandatur, & ex quantis deſcendit temporibus, & quoniam non pecuniis ſolutum eſt, ſed in neceſſitatem alienationis venit, ut veritas undique proteſtata ſit: omnibus coram ſacris Evangeliis agendis: ſcientibus & epiſcopis, & clericis, & aliis omnibus, quia Deus reſpiciet quæ geruntur ab eis: & ſi quid egerint per dolum, aut lucrum, aut machinationem: hoc in ſuis recipient animabus viventes ac morientes.

CAP. II.

SI vero privatus aliquis creditor fuerit, poſſit ſecundum pro ſoluto [18] ſchema accipere immobiles poſſeſſiones, hic quoque decreto faciendo: pro menſura vero eorum debitorum aſſignandis eis poſſeſſionibus. Si vero fiſcale debitum fuerit, potentibus eis ad alienationem immobilium accedere ſecundum priorem obſervationem: ut nihil deſit neque ſubtilitatis neque communis utilitatis.

CAP. III.

HIs autem univerſis ſanctiſſimam majorem [19] eccleſiam feliciſſimæ hujus urbis, & ejus confinia, & orationum domos, quarum ipſa curam ſuſcepit, omnibus excipimus modis, quæ jam de hoc ſancita ſunt a nobis, in ſua virtute durantibus. Si autem & aliqua monaſteria ſub eadem ſanctiſſima majore eccleſia ſint: nec ea ſub præſentem facimus legem, forinſecis [20] in provinciis eam conſtituentes ſolum, in quibus multa quidem eſt inopia pecuniarum, per quam ſanctiſſimæ eccleſiæ ſolvere per pecunias debita non valuerunt.

EPILOGUS.

† Tua igitur celſitudo, quæ placuerunt nobis, cognoſcens, ſecundum hæc procedere ſuper ſacris rebus alienationes cuſtodiat. Datum 14. [21] Kal. Sept. *Conſtantinop.* poſt Conſul. BELIS. V. C. Anno [22] ſecundo.

TIT. II.

UT [23] PRÆPONATUR [24] NOMEN [25] IMPERATORIS [26] DOCUMENTIS [27], ET UT [28] LATINIS LITERIS APERTIUS TEMPORA INSCRIBANTUR.

NOVELLA CONSTIT. XLVII.

Imp. Juſtinianus Auguſtus Joanni præfecto prætorio, iterum exconſuli & patricio.

PRÆFATIO.

ILlud omnium honeſtius eſſe putandum documentum, & geſta, & quod omnino pro temporis memoria hominibus adinventum eſt, quod ipſa quoque commemoratione ornatur imperii. Conſules [29] etenim & indictiones, & quodcunque indicium temporum omnino eſt apud nos, ſunt quidem forſan & hæc ſignificativa horum quæ volumus: non tamen nos aliquod horum perimimus, ſed majorem adjectionem eis imponimus: ut ex majoribus & perfectioribus eis temporum deſignetur curſus. Si quis enim reſpexerit [30] ad vetuſtiſſima hominum, & antiqua reipublicæ: *Æneas* [31] nobis Trojanus rex, reipublicæ principes: & nos quidem *Eneada* ab illo vocamur, ſive quis etiam ad ſecunda [32] principia reſpexerit, ex quo pure Romanorum nomen apud homines coruſcavit, reges eam conſtituerunt Romulus & Numa; ille [33] quidem civitatem ædificans, hic [34] autem eam legibus ordinans & exornans: ſive etiam tertia [35] principia ſumat quilibet imperii: Cæſarem maximum, & Auguſtum Pium: & ita rempublicam nobis inveniet hanc quæ nunc eſt valentem: ſitque immortalis ab illis procedens [36]. Erit ergo abſurdum in documentis [37] & in iis quæ in judiciis aguntur, & abſolute in omnibus, in quibus memoria quædam fit temporum, non imperium his præponi.

CAP. I.

UNde ſancimus eos quicunque geſtis [38] miniſtrant, ſive in judiciis, ſive ubicunque [39] conficiuntur acta, & tabelliones qui omnino qualibet forma documenta conſcribunt in hac magna civitate, ſive in aliis gentibus omnibus quibus nos præſidere dedit Deus, hoc modo incipere [40] in documentis: *Imperii* [41] *Illius ſacratiſſimi Aug. Imperatoris anno tanto:* & poſt illa inferre conſulis appellationem, qui in illo anno eſt: & tertio loco indictionem [42], menſem [43], & diem: ſic enim per omnia tempus ſervabitur & pro imperii memoria, atque conſulatus ordine, & reliqua obſervatione interpoſita documentis, inadulterata hæc valde conſtituentur. §. 1. Si qua vero apud Orientis habitatores aut alios homines obſervatio cuſtodiatur in civitatum temporibus, neque huic invidemus, ſed præſcribatur quidem imperium: ſequatur vero (ſicut dictum eſt) conſul & indictio, atque menſis, & dies ſecundum quam geruntur & conſcribuntur quæ aguntur: & tunc inſeratur etiam civitatis [44] omnibus modis annus. Nos enim auferimus quidem priorum nihil, imperiali vero additamento cauſam augemus. Et inchoetur mox auctore Deo a præcedente prima indictione, ita quodammodo eis ſcribentibus: *Imperii Juſtiniani ſacratiſſimi Auguſti & Imperatoris anno* XI. *poſt Conſulatum Flavii Beliſarii clariſſimi viri anno* 2. *die autem tot, & tot, Kal.* ſicque in omnibus nominentur imperii anni, & noſtri, in quantum eos Deus elongaverit, & de cætero imperatorum. Palam namque eſt, quia nunc quidem annum XI. noſtri ſcribunt imperii: inchoante vero Aprili menſe, & prima [45] die, in qua nos Deus Romanorum ſuperpoſuit rebus, XII. annum ſcribent: & ita de cetero donec noſtrum Deus imperium extenderit: ut nobis etiam hæc cauſa ſuper leges, & harum ſubtilitatis neque communis utilitatis.

1 Rerum ſcil. vel annonarum civilium, vel ruſticorum mancipiorum, Jul. *conſt.* 7. adde *Nov.* 7. 8. *& omnibus* Jul. *conſt.* 7. 2 Et aliis contractibus. Jul. *conſtit.* 7.

3 Additur in editione Scrimg. Δίχα τῶν ἐν Κωνσταντίνου πόλει, id eſt, exceptis Conſtinopolitanis. 4 Intelligit *Novell.* 7. 5 Epitome *Novell.* 7. 6 Cauſa prohibitionis, *Nov.* 7. 7 Exinde ſcilicet. 8 Senſus eſt, Prædia eccleſiaſtica (ſi pecuniæ mobilia deſint) primum creditori in ſolutum dari: vendi item poſſe cum prædiis decreto, ita ut pretium ſolvat emptor & tributa, quæ debet eccleſia: nec enim fiſcus prædia in ſolutum accipit. 9 De cujus debito eccleſiaſtico agitur. 10 Καὶ τῶν ἁγίων σχοινιστίων λογίων. 11 Id eſt, ulla ratio. 12 Bona eccleſiaſtica vendi utiliter non poſſunt ſine decreto judicis. *ut ſcio,* quod tamen immutatum eſt *Nov.* 120.

13 Emptoribus pretium fiſco ſolvendibus. 14 Ἀναδεξάσι, id eſt, apochæ. 15 Id eſt, ita ut temetur fiſco ad id exſolvendum, quod eccleſia fiſco debuit. 16 Inſinuati inſtrumenti exemplum petitur ex actis publicis, *l.* 4. *Cod. de fid. inſtr. l.* 2. *Cod. de diſciplinis.* 17 Hodie non requiritur decretum: ſatis cujus eſt acta confici gratuito apud Patriarchas, metropolitanes epiſcopos, ſecundum ſuam jurisdictionem, *Nov.* 120.

18 Pro ſoluto πρᾶγμα, eſt tantus pro ſoluto, eo ſenſu: Privatum creditorem poſſe titulo pro ſoluto immobiles eccleſiæ poſſeſſiones accipere. 19 Sanctæ Sophiæ.

20 Exteris, τοῖς ἔξω κεφαλῆς. 21 Ita. *Scrimg.* 22 Hæ duæ voces non extant apud Scrimgerum, lites igitur fuit hæc conſtitutio anno 536. vel 537.

23 De præſtitione inſtrumentorum. Jul. *conſt.* 42. 24 De præſtitione inſtrumentorum. Jul. *conſt.* 42. 25 Hinc refer *cap.* 1. *l.* 25 Hinc colligitur, Nomen Chriſti neceſſario quoque præponendum eſſe inſtrumentis. 27 Omnibus ſive in judicio, apud judicem, ſive apud magiſtrum cenſus, ſive apud defenſores, ſive in urbe, ſive in provinciis, Jul. 22. *cap.* 178. 28 Hinc refer *c.* 2. 3. 29 Ideo conſtitutum fuit: quod tempus inſtrumentorum initiis multifariam deſignaretur, puta Conſulibus, indictionibus, menſe & die adjectis. Quibusdam in civitatibus condite civitatis annos præſcribi mos erat. Ægypti annos numerabant ex fuo Auguſtali, vide quæ dixi ad *tit. C de eſt. præfect. Augustali.* Alia civitates per ſeos conſules, per luſtra ſex Olympiadas, vel quinque annos, tempora numerabant, ut Burdegalenſis civitas & ſimilia municipia. Quin & Romæ poſt vaſtationes Gothorum imperio Byzantium translato (ut Roma muni-

cipium potius, quam ſedes imperii videretur) per Olympiadas ratio annorum coepit computari, ut patet ex decreto Tert. Romæ urbis patrizii, cujus ultima clauſula ita legitur, 2. Kalend. Jul. anno imperii Juſtiniani V. LVI. Olymp. vide Scalig. 2. Auſon. 23. *in fine.* Ita intelligit: tria enim fuerunt præcipua tempora apud Romanos, Regum, Conſulum, Imperatorum. 33 Vide Plutarch. *in Romulo.* 34 Vide Plutarch. *in Numa.*

35 Id eſt, Cæſarum: quorum principium *lex* 2. *l.* 11. *ff. de orig. jur.* refert vere ad neceſſitatem, id eſt, ad vim populo factam. Ammianus, paulo civilius, ad liberum populi arbitrium. Ideo, inquit, urbs venerabilis poſt ſuperbas efferatarum gentium cervices oppreſſas, laxatoque leges fundamenta liberatis & retinacula ſempiterna, velut frugi parens, prudens & dives Cæſaribus tanquam liberis ſuis regendi patrimonii ſui jura permiſit. 36 Hoc innuit, ſub Regibus, Romanos ſuos annos numeraſſe per reges, ſub conſulibus per conſules. 37 Id eſt, in inſtrumentis. *Goth.* Nomen Principis reponatis in inſtrumentis adhiberi ſolet. Vid. Gloſſ. *in l.* 3. *Cod. de Tabell. l. penult.* §. 1. *ff. de probat. l.* 3. *Cod. de diverſ. reſcriptis & vind. D.* plures ſolemnitates vide apud Weſenbec. *parat. de fide inſtrument. num.* 5. Auſ. 38 Actis publicis. 39 Apud magiſtros cenſus, apud defenſores ſive apud tabelliones. 40 Inſtrumentis actisque omnibus nomen imperatoris præponendum. 41 Βασιλείας τῆς Θειοτάτης, ἐ αὐτοκράτορος ἔτους τοιοῦδε. *Scrimg.* Imperante illo divo Augusto, imperii anno illo, *Jul. c.* 178. 42 Indictio ſpatium 15. annorum. Is numerandi mos cœpit, non tempore Theodoſii magni, ut putat Cedrenus, ſed Conſtantini, ut ex ſaltu Onuphrius prodidit, in quibus ſub Conſtantino 11. conſulatus & Licinii 11. ita eſt. Id. Ἰνδικτιῶνος κονστεντινείου τοιούδε ἔτους. Incipiunt autem Indictiones menſe Septembri, *l. ult. in fin. C. de annon. l.* 11. *C de militari veſte: Nov.* 128. Interim notandum hæc eſſe paria quinto, indictione quinta, ſuſione quinta. *l.* 6. *C Theod. de indulg. debit.* vid. Cujac. *Cod. de indictionib.* 43 Vide quæ ſcripſi ad *l.* 3. *ff. de accuſat.* 44 Quotum enim civitates, ut antea oſtendi, condite ſuæ civitatis annos numerabant, a prima inſtitutione municipii. vide Scalig. 2. Auſon. 23. 45 Prima die Aprilis Juſtinianus Imperator inauguratus eſt. 46 Tempore, quo primis auſpiciis in mundanum fulgorem vidua, dum erunt homines, Roma. Ammianus 14.

CAP. II.

Ut tempora quæ Latinis literis designantur apertius scribantur.

ILlud quoque adjicimus, quoniam hi qui tempus in judiciis [1] designant, cum incertis illis, & antiquis [2] literis hæc declarant, observetur in omni judicio, ut post illas literas antiquitatis alias subdant, id est, has communes [3] & omnibus notas, & quæ legi ab omnibus facile possunt, & significare gestorum tempus, ut non fatigentur requirentes id tempus: deinde errantes expectent, donec hominem quemcunque comperiant literas illas pro veritate lecturum, sed si quidem reliqua etiam post præscriptionem incertarum literarum, si Græcæ sint vocis, Græcis literis, subdi tempus: si vero Latinus quidem totius charæ consistat ordo, Latinis quidem subscribatur tempus, interpositis istis incertis elementis: clariorem tamen ordinem habentibus literis, quas liceat omnibus legere omnino fyllabarum Latinarum non ignaris.

EPILOGUS.

Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, & in hac maxima civitate, & in provinciis universis quibus præes, manifesta constituat: ut nullus præsumat aliter numerare tempus, aut aliud agere, sed ita sicut dudum decrevimus. Datum Kal. Sept. *Constantinop.* imperante Justiniano perpetuo Augusto, anno XI. post consulatum BELIS. V. C. anno II. [4].

TIT. III.

DE [5] JUREJURANDO [6] A MORIENTE PRÆSTITO, PROPTER [7] MENSURAM [8] SUÆ SUBSTANTIÆ.

NOVELLA CONSTIT. XLVIII.

Imp. Justin. August. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

SEmper hanc unam habemus intentionem, dispositiones morientium esse firmas: nisi resultent [9] legi, & aperte contrariæ sint iis, quæ illi placent. Scimus igitur [10] motum & annunciatum nobis, quia cum testaretur quidam, cum jurejurando suum substantiam omnem dixit [11], & quia hanc solam reliquit suis heredibus, aliqui vero eorum heredum ad hoc [12] resultant, non juste facientes: quia [13] substantiæ quidem illius heredes fiunt, & in hoc acquiescunt iis quæ ab eo disposita sunt: quæ vero dixit cum jurejurando, nequaquam hæc rata manere, neque custodire ea secundum competentem modum volunt: cum utique nostris videtur legibus unam [14] quodammodo esse personam heredis, & ejus qui in eum transmittit hereditatem: ideoque nullus eidem fibimet edicit reluctari, & quod dixit atque juravit ratum esse, hoc nolle valere, sed contra proprios reluctari sermones.

CAP. I.

SAncimus [15] igitur, si quis descriptionem [16] faciens, sive propria manu sive per [17] alterius quidem scripturam, a se autem subscriptam, aut in suis testamentis substantiæ suæ mensuram faciat manifestam, heredibus forte aliis quidem præsentibus, aliis vero absentibus, aut etiam omnibus præsentibus: non licere heredibus contra hoc resultare, neque dicere quia aliquis heredum celaverit res extra ea quæ dicta sunt a defuncto. Sed si quidem jusjurandum moriens præbuerit, & juraverit [18] secundum [19] sua testamenta, quia nihil est aliud ei præter hæc: hoc amplecti heredes, sive filii, sive etiam extranei sint, & neque tergiversari, neque calumniari suos coheredes, neque ob hoc servos quærere ad tormenta deducere, & alia similia discutere & perscrutari, quæ solius sunt contentionis, alterius autem penitus nullius, utpote dum substantia videatur esse tanta, quantam testator jurans, hanc solam apud heredes inveniri voluit. §. 1. Sed hæc quidem inter heredes qui curiosi videntur in defuncti esse fubitantia, valere volumus: non tamen hoc ratum esse & inter [20] creditores: eo quod nostris declaratum est legibus, quæcunque quilibet pro [21] se dixerit, aut scripserit, hæc nihil ei prodesse, neque creditoribus præjudicare: sed illis licentia sit omnia perscrutari quo volunt modo: heredes autem contentos [22] esse iis quæ a testatore dicta sunt. Sitque [23] poena negotii inter heredes, ut qui adversatur iis quæ relicta sunt, eis non possit omnino frui: necessitate imminente aut obedire omnibus, aut universa contemnere, & non hæc quidem eligere, his vero refutare, sed defuncti voluntatem ab ejus succesforibus ita fervari, ut in nullo ei contradici præsumatur. His valentibus in reliquo tempore universo, & in omni negotio nondum moto in judicio, neque [24] judiciali sententia aut interventione amicabili transacto.

EPILOGUS.

† Tua igitur eminentia, quæ placuerunt nobis & per hanc sacram declarata sunt legem, cognoscens, solenniter per programmata propria manifesta faciat universis. Dat. 10. Kal. Septemb. *Constantinop.* post consulatum BELIS. V. C. anno secundo [25].

TIT. IV.

DE [26] HIS QUI INGREDIUNTUR AD APPELLATIONEM: ET QUANDO PER SCRIPTURAM [27] MANUS PROPRIÆ [28] FIAT COLLATIO LITTERARUM: ET DE JUREJURANDO DILATIONIS [29]: ET UT CONJUNGANTUR JUREJURANDO [30] CALUMNIÆ [31].

NOVELLA CONSTIT. XLIX.

Imp. Justin. Aug. Joanni præfecto prætorio, iterum exconsuli & patricio.

PRÆFATIO.

VOlubile [32] hoc & humanum, & quod manere idem nunquam valet, sed fit quidem semper, manet autem nunquam: & legislationibus introducit aliquem tumultum, & iis quæ videntur se habere recte & firme polita judicantur. Sed & ea quæ subtili observatione cauta sunt, plerumque turbavit emergentium varietas causarum. Scimus enim, quia dudum correximus [33] quod male & dolose circa appellationes agebatur: quia hoc solo ut cognitionem introducerent in judicium appellantes contenti, & personam facientes firmam, aut per [34] unam partem, aut etiam per cognitionem (hoc enim indifferens est) relinquebant causam: & victori omnino erat inexplicabilis victoria, non valenti neque iis quæ erant judicata, frui propter appellationem, neque appellationem examinari posse propter absentiam appellantis.

§. 1. Hæc nos dudum fancientes correximus [35], annum [36] quidem deputantes appellationem offerenti, sive ipsi secundum se ingredienti, sive communiter: quatenus intra hanc litem exequatur, & mereatur quæ justa sunt, & non relinquat ea sine provisione, deinde propter clementiam, si per occasionem judicis appellatio prolongetur, aut per aliam quamlibet causam inevitabilem, etiam aliutn adjicientes annum: post quem nisi litem compleverint, ratam manere victoris sententiam fancimus. Hæc itaque placuerunt nobis, & communi lege conscripta sunt: & obtinere legem hanc volumus, & obfervationem illius.

§. 2. Sed plurimi interpellaverunt nos, dicentes se quidem denunciasse appellantibus, & voluisse litem examinari: non tamen ab ipsis judicibus impetrare valuisse, propter quasdam forsan inevitabiles occupationes. Alii vero etiam ventorum [37] immensitatem accusavérunt: & quia navigare non licuisset de provincia, contrariis flantibus ventis: per terram vero venire non valentes propter inopiam, aut certe quia in insula commanentes, aliter nisi per mare venire non poterant: & propterea non valuerunt examinare usque ad finem negotium, neque secundo anno: & quidam tempestatum acerbitatem, alii languorem inevitabilem, quæ omnia ex ipsis agnoscimus rebus nobis insinuatis. Unde nos hæc juste moverunt, & legem transeondere nolentes, & iis qui per talem quandam fortunæ circumventionem læduntur, dare prædium possibile cupientes.

CAP. I.

Ut imminente biennii fine appellationis causa pertractetur.

QUid ergo agere oportebat, nisi ad legem alium respicere, quæ digne causam juvaret? Observatio si quidem reliqua prædictæ legis nostræ (sicuti prædiximus) per omnia custodiatur. Si vero pro veritate inevitabile quiddam evenerit: & qui appellationis litem exequitur [38], non obfervet: & licet [39] ingressum & fatalem fecerit, non occurrat: & periclitetur [40] biennii compendio tempus: tunc confirmari [41] victoris sententiam, (quod etiam prior nostra dicit lex) sed cum quadam subdivisione, quam in præsenti adjicimus. Quia enim victores juvimus immensitatem temporis fingentes iis qui appellationem quidem & per [42] fatalem ingrediuntur, non tamen ulterius examinationem subire volunt, aut etiam in mediis certaminibus relinquunt eam, propterea parvo quodam victores minuentes, consideravimus bene forte quod decet. Volumus etenim eum qui vicit causam, si voluerit pro [43] veritate firmari sententiam: non ex circumventione, nec tempore quodam, sed ex ipsa rerum veritate (etiam deferente eo qui appellationem obtulit) ingredi: & hoc ipsum accusare [44] & quærere desertorem: & [45] sive invenire eum valuerit, sive ille non appareat, tuas allegationes deducere ad medium: quippe

1 In monumentis publicis dicit Jul. *cap.* 179. hoc sensu: ut ne qui scribunt tempora in monumentis publicis, utantur illis literis veteribus & obscuris, sed per Græcas literas tempora scribant, si monumenta Græce compolita sint: sin Latine, Latinis literis, & quidem claris, ut possint a quocunque Latino literato cognosci. 2 Antiquas vocat literas puta C. aversum, hoc modo ↄ, ad instar apostrophi, & I. & V: hoc modo IV. pro quatuor: & π inter se & completens pro 10. 3 Justinianus jubet numerorum & temporum notationes esse ολογραμματους, λογραμμασι δηλ. χωρις χαρακτηρων ολαις ταις συλλαβαις γινομεναις. Eodem modo rejectis figlis vel biglis Justinianus voluit Pandectas esse ολογραμματους, & ultimas voluntates inter liberos. *Nov.* 107. Goth. Vide Cujac. 12. *observ.* 40. Anf. 4 Id est, anno 537.

5 Vide quæ notavi ad *l. 6. C. de testam.* 6 De eo, qui moriens juravit, quantum haberet in bonis. Index Reginæ apud Cujacium. adde *l. 1. C. arbitr. tut.* 7 Id est, de modo, de mensura διτου τὸ μετρον. 8 Si quis modum fubstantiæ fuæ in scriptis declaraverit. Jul. *confl.* 43. 9 Ει μη μαχονται προς. Goth. Vide Ritershusl. *part. 6. c.* 7. Anf. 10 Ημιν τοινυν ὡ τοις σφοδρα μαλα κυρωθη, id est, fummus de facto appetatum. 11 Declaravit, edixit. 12 Περι ταυτα ωμοσεν τω, id est, hanc adnuunt. 13 Adiurdum est credere injurato & jurato non credi. 14 Persona quodammodo una est heredis ac defuncti, *l. 2. §. 2. ff. de prator. fideicom.* ut & partis & filii. *l. ult. Cod. de liberis præterit.* 15 Hinc fumpta est Authentica, *Quod obtinet. Cod. de probat.* 16 Sine testamento fellicet. Jul. *hic.* id & adversativa arguit, j. *est.* ibi, aut in suis testamenti. fine testamento, non interpretur codicillos, feu quamcunque scripturam defuncti, festibus munitam, & ad id institutam, ut de modo seu quantitate bonorum defuncti testaretur. 17 Per alium descriptio bonorum facta requirit domini subscriptionem.

18 Alias si non juraverit, veritati non officiet patrimonii descriptio *l. 10. Cod. communia utriusque judicii. l. 1. C. arbitr. tut. l. 81. §. 4. ff. de legat. 1. l. 77. §. 32. ff. de leg. 2. l. 15. in fin. ff. ad l. Falc.* nam plerumque testator æstimat, sua bona non exquisite, fed ὡ πλειστα. At vero qui jusjurandum adjicit, magis deliberate res suas æstimare intelligitur, & ita velle, ut æstimationi fietur. Jusjurandum, enixe voluntatis preces: *d. l. 77. §. 23. ad de l. 3. ff. de jure fisci.* 19 Id est, in suo testamento. 20 Bonorum descriptio vel taxatio a defuncto facta, licet jurata heredibus nocet, non tamen nocet creditoribus. Licet itaque creditoribus omnia perscrutari, & veritatem exquirere & suo commodo uti. Jul. *c.* 180. 21 Nemo propria confessione, *l. 11. §. 1. ff. de interrogat.* vel subnotatione alium sibi obligat, *l. 6. 7. C. de probat.* Quid si contra fe scripserit? dixi ad *d. l. 6. & l. 7.* 22 Heredibus necesse est sequi ea, quæ testator dixerit, scripserit, subscripserit, vel quocunque modo declaraverit. Jul. *ibid.* 23 Pœna heredis vocem testatoris reprobantis

24 Julianus hic notat, hanc constitutionem non solum in futuris, sed etiam in causis adhuc pendentibus tenere. 25 Id est, anno 537.

26 Περι τῶν εἰσιοντων τὴν ἐκκλησιαν ἤγουν. *Scrimg.* id est, de reis, qui ingrediuntur ad appellandum. De temporibus appellationum. Jul. *confl.* 44. de appellationibus. *Index Regiæ apud Cujac.* vide *cap. 1. §. eod.* 27 Περι ἰδιοχείρων σχεδιογράφων ὑπὸ τῶ ἐναγοντος. *Scrimg.* id est, de privatis scripturis prolatis ab eo, quo cum agitur. De comparatione literarum, five ex prolatione instrumenti, five ex chirographo. Jul. *hic n.* 182. De privatis scripturis. *Index Regiæ apud Cujac.* vide *c. 2. §. eod.* 28 Privatæ.

29 Index Reginæ apud Cujac. περι τῆς ὁρκου τῆς ὑποθεσεως. 30 *Scrimger.* Index Reginæ de jurejurando propter calumniam dando, vel propter dilationes petendas aut progeri editionc & in Judice Reginæ, & ut femel tantum pro omni probatione juretur.

31 Calumniæ. 32 Τὸ μενον, id est, fluxum. 33 *L. ult. §. 4. C. de temp. appell.* 34 Η κατὰ μέρος αἰσις. *Nov.* 53. *cap. 4. l. ult. ff. ad SC. Treb.* 35 *d. §. 4.* 36 Appellationis causa intra annum finienda. 37 Venti contrarii navigationi moram excusant. adde *l. 2. §. 3. ff. si quis cautionibus.* 38 Id est, & si condemnatus priori judicio non comparuerit. *Goth.* De temporibus appellat. & ad hanc Novell. vide Ritershusl. *in exegesi Nov. part.* 10. *cap.* 3. Anf. 39 Και τοι τὴν εἰσοδον κατὰ κυριαν ποιησαμενῶ καὶ ἀκαιρησεις, id est, & neque ingressus fuerit, seu comparuerit ad diem præfixum. Nam quas Græci κυριας ἡμέρας dixere, 12. tabulæ appellant fastos dies, fasta tempora, Galli *jours profixes, jours d'assignation.* Num bene hic fastales dies? Bodinus 3. *Repr. 6.* non putat. errori causam dedisse censet, quod qui ex Græco Latinos fecerunt has constitutiones, vi deanter legisse κακλεις ἡμέρας pro κυριας. vide *l. 12. §. 7. Cod. de edificiis privatis.* καὶ enim fanum fignificare, ἐκ τὸ καλῶ τοῦ εἰμι. κυριος vero fatalem diem. Demosthenes contra Midiam, τὴν μὲν ἐκκλ. ἐν ἡμέρα τῇ πεμπτῃ. & contra Stephanum κυριαν ἡμέραν ἀναβαίνειν & Nicostratum, ἡμέραν διαμαρτυρίων. Alii appellant κείμενα ἐκατέρωθεν τῆς ἀφετηρίας, statuta tempora, *l. 3. Cod. de temp. appell.* Hinc Synesius epistola ad Theophilum vocat ultimum vitæ diem κυριαν. Plura vide apud Bodinum *dicto loco.* qui in re videtur parum differitare a Cujacio, adde, quæ de fato causarum scripsi ad *l. 14. C. de advocat. diversf. jud.* 40 Id est, & periculum fit, ne biennii tempus effluat. 41 Tacite.

42 Κατα κυριαν, *au jour prefix, au propre jour qui a este prefix.* 43 Τοις ἀκλήτοις, id est, si re vera. 44 Nota, quid victori agendum sit apud *Ephoterm* seu judicem appellationis, vido per biennium non profequente causam appellationis. 45 Qui per biennium cessat in causa appellationis, litem deserusse dicitur.

biennio instante: ad finem tamen, ita ut unus forte superfit negotio mensis: & siquidem apparuerit superior, firmam esse sententiam: si vero inferior circa [1] certamina, etiam eo qui appellationem obtulit, & fatale ingressus est, non obfervante causam, fuscipiat [2] ex jure decretum. Illo tantummodo adjecto, ut sive obtineat causam is qui etiam prius vicit, sive circa eam minor inveniatur, expensas ei modis omnibus post appellationis ingressum factas desertor præstet. Sive namque obtineat causam occasione expensarum: secundum hoc ipsum quod etiam vincit, recte justum est etiam expensas accipere: sive minor inveniatur, eo quod omnino ille deseruit: & contingit eum etiam deferentem vincere: expensas quidem præstet: sententia vero fruatur, gratias agens Deo, & præsenti legi ita justitiam sibi servanti, & tantummodo in expensas damnificanti: quibus non lex, sed ipse absens se damnificavit. Si [3] vero neuter occurrit, neque victor, neque victus, qui etiam secundum fatalem ingressus, poitea deseruit, sententia victoris maneat firma: omnibus reliquis super appellationibus scriptis legibus, existentibus & in spatiis temporum, & in aliis, hanc enim legem specialiter super iis qui post ingressum fatalis factum deserunt, ponimus: nihil aliarum legum aut temporum appellativorum neque perimentes, neque permutantes: firmas igitur eas etiam per hanc ponentes legem. §. 1. Illud quoque determinare optimum est: siquidem victores contingit jam sententiam promereri, firmas declarantem eorum victorias: his eos frui: nihil enim eorum quæ jam determinata sunt, commovemus. Si vero hactenus pendent, biennio instante, & nondum transacto, & nondum decreto firmatæ: etiam istæ eandem mereantur examinationem: & ita potiantur victores sententiis, si eas recte habere monstraverint.

CAP. II.

Ut [4] ex solis documentis publice celebratis comparationes fiant, exceptis privatis, quibus adversarius pro se utitur.

ILlud [5] etiam judicavimus huic oportere adjici legi: Quia enim dudum [6] scripsimus legem volentem ex propriæ [7] manus scriptura nullam fieri comparationem [8], sed ex solis documentis publice celebratis: videmus autem causarum experimentum egere competenti correctione in lege: & hoc ex ipso litigantium invenimus experimento: emendare eam secundum hoc volumus schema. Crebro namque proferens quidam cujusdam [9] manus documentum, & ex ea faciens aut conventionem, aut fuarum allegationum probationem: cum ejusdem manus adversa pars protulisset literas, & legitimam probationem eximde vellet fieri, ex quibus ipse adversarius illud obtulerat: ille utebatur lege [10], quia oportet ex publice confectis documentis fieri comparationem, & non ex aliis quæ a quoquam scribuntur. §. 1. Sancimus, si quando aliquid tale contigerit, & quispiam voluerit secundum eas quæ ab adversario prolatæ sunt literas, fieri examinationem, non accusetur hoc tamquam non recte factum. Cui enim ipse credidit, & quod protulit is contra quem & ex quo fuas affirmat allegationes, hoc [11] non accusет: neque prohibeat comparationem literarum ad eum fieri: licet contingat esse documentum manu cujuscunque [12] conscriptum. Neque enim ipse sibi resistit, & quæ affirmavit, hæc accusat [13] de suscepto descriptio, mensæ gloriosissimorum præfectorum [14]: novimus enim etiam aliquid tale (quæritum) & quod ex publicis archivis proferatur, & publicum habet testimonium, etiam susceptibile hoc esse ad collationes manuum ponimus [15]. Ubique enim falsitatis peccatum odio habentes, & [16] jusjurandum [17] præbere discutientes, & eximentes literas fancimus, & ex publicis solummodo documentis comparationem fieri permisimus [18]. Quapropter valeat per omnia lex illa præsenti subdivisione delata [19] ei, jurejurando tamen comparantium [20] modis omnibus prohibendo [21].

CAP. III.

De [22] juramento præsentis hypotheseos cum juramento calumniæ jungendo [23].

QUia [24] igitur nos pro reverentia litigantium volumus mox in principio [25] litis jurare litigantes: actores quidem, *quia* [26] *non calumniantes inferant lites*: fugientes [27] vero, *quia credunt satisfactionem competenter se facere, & non causa contentionis*: & hanc communem posuimus legem contra omnem personam, modis omnibus hoc nulli concedentes. Illud quoque adjicimus, ut li quis probationem petierit, quanquam fuorum sermonum aut literarum: juret prius, *quia* [28] *non dilationis causa hoc agit.* multi namque sola injuriæ causa, & maxime super nobilibus mulieribus, five literarum probatio objiciatur, sive alia quælibet causa, ad jusjurandum hoc concurrunt: ut in uno negotio frequenter jusjurandum præbeatur. §. 1. Sancimus igitur, hanc perimentes injuriam, & nolentes crebro [29] in eodem negotio jusjurandum præberi: ut utraque [30] pars, dum una quidem *de calumnia sacramentum* præbuerit, alia vero *quia justum putans reluctationem esse litis*, adjiciat, quia *in tota lite licebit quæsierit probationes adversarium suum, non per occasionem dilationis hoc fuerit, sed pro veritate: necessariam sibi a suo adversario exhibendam putans probationem*: & si hoc juraverit sacramentum, nequaquam [31] penitus (licet crebro requirendæ sint probationes) ab alterutra parte expeti sacramentum: sed dari probationes, & non crebro cogi quenquam sacramenta subire, generaliter semel hujusmodi sacramento prohibito [32].

EPILOGUS.

† Quæ igitur visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo omnibus faciat manifesta, editis a se directis, CP. post Conf. BELIS. V. C.

TIT. V.

CONSTITUTIO AD BONUM [33] QUÆSTOREM EXERCITUS ORDINAT APPELLATIONES A QUINQUE PROVINCIIS, CARIA, ET CYPRO, ET CYCLADIBUS INSULIS, ET MYSIA, ET SCYTHIA, APUD QUEM OPORTET EAS EXAMINARI.

NOVELLA CONSTIT. L.

Idem Imperator Bono gloriosissimo quæstori Justiniano exercitus.

PRÆFATIO.

SCimus antea divinam facientes constitutionem [34] secundum quam tuæ gloriæ tradidimus quinque has provincias, Cariam & Cyprum, & in circuitu positas insulas, & ad hæc Mysiam, sed & Scythiam, ad hoc ut functiones suscipiant sub tua gloria: addentes & evocatas factas lites per dictas provincias, non amplius ad gloriosissimos nostros præfectos, sed ad tuam remitti magnificentiam. Quoniam igitur multi adierunt nos ex Caria, & Rhodo, & Cypro, moleste ferentes & dicentes cogi sæpe & hyemis [35] tempore fieri secundum Scytharum & Myforum [terram] ubi degis, & illic appellationes, forte neque [36] super magnis pecuniis exercere & pericilitari, & maria peragrantes longa, & appellentes in regiones a Barbaris infestatas: propter hoc perspeximus hanc legem scribere ad tuam gloriam, ut venientes quidem ex Scythia & Mysia lites, tanquam ex propinquis existentes, tua gloria per se audiat: alias vero, id est ex Caria, & prædictis insulis, & Cypro, si quidem ab initio apud gloriosissimos nostros præfectos sunt, ex divina justione nostra traditæ præfecturæ magistratui, siquidem adveneris in hanc regiam urbem, & ipsas sub te moveri & examinari una cum gloriosissimo Quæstore faceri nostri palatii in sacro auditorio (quemadmodum & super appellationibus, posita introducit lex). §. 1. Si vero ipse in Scythia & Mysia commoreris, apud eum qui locum implet tuum in hac felici urbe, introduci appellationes, omnino siquidem factum ipsum una cum gloriosissimo nostro Quæstore, hypotheim [37] ubique enim falsitatis examinationum schema, & minime homines dictas sustinere dyscolias [38], sed sub ipsis in communi, secundum a nobis prius dictum, judicari, propterea quod præbuerunt nobis causam, ut ita ordinaremus legem, ut cum majore & grandiore diligentia & auctoritate causæ exerceantur. §. 2. Si autem ipse des judicem in prædictis superius provinciis, is qui officium fustinet tuum in hac felici civitate, audiet, prout & a gloriosissimo præfecto constitutum est. Si enim inchoari apud tuam gloriam contingat litem, hic, ut probabile est, inventam, postea vero in medio propter militares impensas emigrare, ipsam absque mora impleri apud tuum habentem officium, sicut ipsam & ipse audisses. Si vero ab initio non a gloriosissimis præfectis appellatio ex quibusdam provinciis remittatur, sed in aliud judicium, antiquatem omnino non innovamus.

EPILOGUS.

† Quæ igitur placuerunt, & per hanc sacram manifestata sunt legem, tua gloria operi & fini tradere, & custodire in perpetuum, festinet. Datum 15. Kal. Septemb. CP. DN. JUSTIN. PP. A. Anno XI. [39] post BELIS. V. C. CONS. Indict. I.

1 Id est, in lite. 2 Id est, condemnabitur, & ita præsens absenti poterit condemnari: quoties scilicet jure destituitur. sed tamen cessator & absens semper condemnabitur in expensas, sive vincatur, sive vincat. 3 Tacite confirmatur sententia victoris. ibi, si vero hactenus pendent. 4 De comparatione literarum sive ex publico instrumento: sive ex chirographo. Jul. *hic n.* 182. De privatis scripturis. *Index Regiæ apud Cujac.* vide *c. 2. §. eod.* 28 Privatæ.

29 Index Reginæ apud Cujac. περι τῆς ὁρκου τῆς ὑποθεσεως. 30 *Scrimger.* Index Reginæ de jurejurando propter calumniam dando, vel propter dilationes petendas aut progeri editionc & in Judice Reginæ, & ut femel tantum pro omni probatione juretur.

31 Calumniæ. 32 Τὸ μενον, id est, fluxum. 33 *L. ult. §. 4. C. de temp. appell.* 34 Η κατὰ μέρος αἰσις. *Nov.* 53. *cap. 4. l. ult. ff. ad SC. Treb.* 35 *d. §. 4.* 36 Appellationis causa intra annum finienda. 37 Venti contrarii navigationi moram excusant. adde *l. 2. §. 3. ff. si quis cautionibus.* 38 Id est, & si condemnatus priori judicio non comparuerit. *Goth.* De temporibus appellat. & ad hanc Novell. vide Ritershusl. *in exegesi Nov. part.* 10. *cap.* 3. Anf. 39 Και τοι τὴν εἰσοδον κατὰ κυριαν ποιησαμενῶ καὶ ἀκαιρησεις, id est, & neque ingressus fuerit, seu comparuerit ad diem præfixum. Nam quas Græci κυριας ἡμέρας dixere, 12. tabulæ appellant fastos dies, fasta tempora, Galli *jours profixes, jours d'assignation.* Num bene hic fastales dies? Bodinus 3. *Repr. 6.* non putat. errori causam dedisse censet, quod qui ex Græco Latinos fecerunt has constitutiones, vi deanter legisse κακλεις ἡμέρας pro κυριας. vide *l. 12. §. 7. Cod. de edificiis privatis.* καὶ enim fanum fignificare, ἐκ τὸ καλῶ τοῦ εἰμι. κυριος vero fatalem diem. Demosthenes contra Midiam, τὴν μὲν ἐκκλ. ἐν ἡμέρα τῇ πεμπτῃ. & contra Stephanum κυριαν ἡμέραν ἀναβαίνειν & Nicostratum, ἡμέραν διαμαρτυρίων. Alii appellant κείμενα ἐκατέρωθεν τῆς ἀφετηρίας, statuta tempora, *l. 3. Cod. de temp. appell.* Hinc Synesius epistola ad Theophilum vocat ultimum vitæ diem κυριαν. Plura vide apud Bodinum *dicto loco.* qui in re videtur parum differitare a Cujacio, adde, quæ de fato causarum scripsi ad *l. 14. C. de advocat. diversf. jud.* 40 Id est, & periculum fit, ne biennii tempus effluat. 41 Tacite.

42 Κατα κυριαν, *au jour prefix, au propre jour qui a este prefix.* 43 Τοις ἀκλήτοις, id est, si re vera. 44 Nota, quid victori agendum sit apud *Ephoterm* seu judicem appellationis, vido per biennium non profequente causam appellationis. 45 Qui per biennium cessat in causa appellationis, litem deserusse dicitur.

1 Qui [1] etiam judicavimus huic oportere adjici legi: Quia enim dudum [2] scripsimus legem volentem ex propriæ [3] manus scriptura nullam fieri comparationem [4], sed ex solis documentis publice celebratis: videmus autem causarum experimentum egere competenti correctione in lege: & hoc ex ipso litigantium invenimus experimento: emendare eam secundum hoc volumus schema. Crebro namque proferens quidam cujusdam [5] manus documentum, & ex ea faciens aut conventionem, aut fuarum allegationum probationem: cum ejusdem manus adversa pars protulisset literas, & legitimam probationem eximde vellet fieri, ex quibus ipse adversarius illud obtulerat: ille utebatur lege [6], quia oportet ex publice confectis documentis fieri comparationem, & non ex aliis quæ a quoquam scribuntur. §. 1. Sancimus, si quando aliquid tale contigerit, & quispiam voluerit secundum eas quæ ab adversario prolatæ sunt literas, fieri examinationem, non accusetur hoc tamquam non recte factum. Cui enim ipse credidit, & quod protulit is contra quem & ex quo fuas affirmat allegationes, hoc [7] non accusет: neque prohibeat comparationem literarum ad eum fieri: licet contingat esse documentum manu cujuscunque [8] conscriptum. Neque enim ipse sibi resistit, & quæ affirmavit, hæc accusat [9] de suscepto descriptio, mensæ gloriosissimorum præfectorum [10]: novimus enim etiam aliquid tale (quæritum) & quod ex publicis archivis proferatur, & publicum habet testimonium, etiam susceptibile hoc esse ad collationes manuum ponimus [11]. Ubique enim falsitatis peccatum odio habentes, & [12] jusjurandum [13] præbere discutientes, & eximentes literas fancimus, & ex publicis solummodo documentis comparationem fieri permisimus [14]. Quapropter valeat per omnia lex illa præsenti subdivisione delata [15] ei, jurejurando tamen comparantium [16] modis omnibus prohibendo [17].

CAP. III.

De [18] juramento præsentis hypotheseos cum juramento calumniæ jungendo [19].

QUia [20] igitur nos pro reverentia litigantium volumus mox in principio [21] litis jurare litigantes: actores quidem, *quia* [22] *non calumniantes inferant lites*: fugientes [23] vero, *quia credunt satisfactionem competenter se facere, & non causa contentionis*: & hanc communem posuimus legem contra omnem personam, modis omnibus hoc nulli concedentes. Illud quoque adjicimus, ut li quis probationem petierit, quanquam fuorum sermonum aut literarum: juret prius, *quia* [24] *non dilationis causa hoc agit.* multi namque sola injuriæ causa, & maxime super nobilibus mulieribus, five literarum probatio objiciatur, sive alia quælibet causa, ad jusjurandum hoc concurrunt: ut in uno negotio frequenter jusjurandum præbeatur. §. 1. Sancimus igitur, hanc perimentes injuriam, & nolentes crebro [25] in eodem negotio jusjurandum præberi: ut utraque [26] pars, dum una quidem *de calumnia sacramentum* præbuerit, alia vero *quia justum putans reluctationem esse litis*, adjiciat, quia *in tota lite licebit quæsierit probationes adversarium suum, non per occasionem dilationis hoc fuerit, sed pro veritate: necessariam sibi a suo adversario exhibendam putans probationem*: & si hoc juraverit sacramentum, nequaquam [27] penitus (licet crebro requirendæ sint probationes) ab alterutra parte expeti sacramentum: sed dari probationes, & non crebro cogi quenquam sacramenta subire, generaliter semel hujusmodi sacramento prohibito [28].

EPILOGUS.

† Quæ igitur visa sunt nobis, & per hanc sacram declarata sunt legem, tua celsitudo omnibus faciat manifesta, editis a se directis, cui hæc derogat quod ad appellationes. 24 Navigatio hyeme periculosa est.

1 Id est, in lite. 2 Id est, condemnabitur, & ita præsens absenti poterit condemnari: quoties scilicet jure destituitur. sed tamen cessator & absens semper condemnabitur in expensas, sive vincatur, sive vincat. 3 Tacite confirmatur sententia victoris. ibi, si vero hactenus pendent, biennio instante, & ad hæc Novell. vide Ritershusl. *in exegesi.* 4 De comparatione literarum sive ex publico instrumento: sive ex chirographo. Jul. *hic n.* 182. De privatis scripturis. *Index Regiæ apud Cujac.* vide *c. 2. §. eod.* 28 Privatæ.

29 Index Reginæ apud Cujac. περι τῆς ὁρκου τῆς ὑποθεσεως. 30 *Scrimger.* Index Reginæ de jurejurando propter calumniam dando, vel propter dilationes petendas aut progeri editionc & in Judice Reginæ, & ut femel tantum pro omni probatione juretur.

31 Calumniæ. 32 Τὸ μενον, id est, fluxum. 33 *L. ult. §. 4. C. de temp. appell.* 34 Η κατὰ μέρος αἰσις. *Nov.* 53. *cap. 4. l. ult. ff. ad SC. Treb.* 35 *d. §. 4.* 36 Appellationis causa intra annum finienda. 37 Venti contrarii navigationi moram excusant. adde *l. 2. §. 3. ff. si quis cautionibus.* 38 Id est, & si condemnatus priori judicio non comparuerit. *Goth.* De temporibus appellat. & ad hanc Novell. vide Ritershusl. *in exegesi Nov. part.* 10. *cap.* 3. Anf. 39 Και τοι τὴν εἰσοδον κατὰ κυριαν ποιησαμενῶ καὶ ἀκαιρησεις, id est, & neque ingressus fuerit, seu comparuerit ad diem præfixum. Nam quas Græci κυριας ἡμέρας dixere, 12. tabulæ appellant fastos dies, fasta tempora, Galli *jours profixes, jours d'assignation.* Num bene hic fastales dies? Bodinus 3. *Repr. 6.* non putat. errori causam dedisse censet, quod qui ex Græco Latinos fecerunt has constitutiones, vi deanter legisse κακλεις ἡμέρας pro κυριας. vide *l. 12. §. 7. Cod. de edificiis privatis.* καὶ enim fanum fignificare, ἐκ τὸ καλῶ τοῦ εἰμι. κυριος vero fatalem diem. Demosthenes contra Midiam, τὴν μὲν ἐκκλ. ἐν ἡμέρα τῇ πεμπτῃ. & contra Stephanum κυριαν ἡμέραν ἀναβαίνειν & Nicostratum, ἡμέραν διαμαρτυρίων. Alii appellant κείμενα ἐκατέρωθεν τῆς ἀφετηρίας, statuta tempora, *l. 3. Cod. de temp. appell.* Hinc Synesius epistola ad Theophilum vocat ultimum vitæ diem κυριαν. Plura vide apud Bodinum *dicto loco.* qui in re videtur parum differitare a Cujacio, adde, quæ de fato causarum scripsi ad *l. 14. C. de advocat. diversf. jud.* 40 Id est, & periculum fit, ne biennii tempus effluat. 41 Tacite.

42 Κατα κυριαν, *au jour prefix, au propre jour qui a este prefix.* 43 Τοις ἀκλήτοις, id est, si re vera. 44 Nota, quid victori agendum sit apud *Ephoterm* seu judicem appellationis, vido per biennium non profequente causam appellationis. 45 Qui per biennium cessat in causa appellationis, litem deserusse dicitur.